

βλήματα τῆς φιλοσοφίας, ως μαρτυροῦν ἐρευνηταὶ οἵοι ὁ Driesch, ὁ Hertwig, ὁ Kammerer, ὁ Uexküll, ὁ Dacqué, ὁ Troll. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ φιλόσοφοι ἥρχισαν πάλιν νὰ ἀσχολοῦνται συστηματικώτερον περὶ τὰ προβλήματα, τὰ δποῖα προβάλλει ἡ βιολογία, ως δεικνύουν ὀνόματα δποῖα τὰ τῶν Becher, Wenzl, Stöhr, N. Hartmann.

Μεγάλη ἀληθῶς διαφορὰ ἀπὸ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς δποῖους ἔκηρυττε θριαμβευτικῶς ἐνώπιον τῆς Γαλλικῆς βουλῆς ὁ Viviani ὅτι «μὲ μίαν μεγαλειώδη χειρονομίαν ἔσβεσαμεν ὅλα τὰ φῶτα τοῦ οὐρανοῦ» καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς δποῖους ἔβεβαίωνεν ὁ ἄλλως ἐπιφυλακτικὸς Virchow ὅτι «ἡ ίδική μας ἐπιστήμη δὲν ἔχει ἀνάγκην φιλοσοφίας». Ἡ ἐπιστήμη ἀὕτη ἀκριβῶς ἔπειβαλεν ὀλίγον βραδύτερον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ μάλιστα εἰς φιλοσοφίαν συγγενῆ πρὸς τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν νεοπλατωνικήν, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schelling. Ὁ κόσμος τῆς φύσεως ὀρατὸν ἀπείκασμα ἐνδὲς κόσμου ίδεων, ὑπερβατικοῦ ἐνταυτῷ καὶ ἐνδοκοσμικοῦ. Ἡ φύσις ἔμπλεως τοῦ θείου πνεύματος καὶ τοῦτο ὁ μυστηριώδης καλλιτέχνης καὶ εἰς διηγεκῆ δρᾶσιν τελῶν δημιουργὸς τοῦ πλούτου τῶν μορφῶν, μυστικὴ ἐντελέχεια τῆς ἀνόδου αὐτῶν πρὸς τὸ ἀεὶ τελειότερον. Οὕτω τὰ πάντα ἔμφανται ως ἀνταύγεια τοῦ φωτός του, κατὰ τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου ποιητοῦ:

Αἰώνια στὸ μικρὸ καὶ στὸ μεγάλο
Δρᾶ ἡ φύση, τὸ ἀνθρώπινο δρᾶ πνεῦμα,
Καὶ ἀνταύγεια καὶ τὰ δυὸ εἶναι
Ἄπ' τὸ φῶς τὸ ἀσβεστὸ ἔκεῖ πάνω
Ποὺ ἀόρατο τὸν κόσμο μὲ τὸ φέγγος του
Γεμίζει.

Ἡ φυχολογία.

Ἐξίσου ἔκδηλα ἔμφανται τὰ συμπτώματα τῆς τροπῆς εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, τὰς ἐπιστήμας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ δι' αἰσθητῶν συμβόλων καὶ μορφῶν ἔκφρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον κόσμον ἔξετάζει, ως

γνωστόν, ἡ ψυχολογία. Τὰ φαινόμενα, περὶ τὰ ὅποια
ἀσχολεῖται, ἐπειράθησαν ἐνωρὶς ἥδη νὰ περιστείλουν εἰς
ὅλιγα ἀπλᾶ στοιχεῖα, ως λ.χ. ὁ J. St. Mill καὶ ὁ "Ἐρβαρ-
τος καὶ βραδύτερον ὁ Münsterberg καὶ ὁ Wundt. Τοιαῦτα
στοιχεῖα ἔθεωρησαν τὰ αἰσθήματα, τὰς παραστάσεις, τὰ
συναισθήματα τῆς εὔαρεστήσεως καὶ τῆς δυσαρεστήσεως
κ.ἄ. Συγχρόνως ἐπειράθησαν νὰ καθορίσουν νόμους διέ-
ποντας τὰς σχέσεις τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ὅπως πολὺ^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
πρότερον ὁ Locke, ὁ Hume, ὁ Priestley. Ἡ ἐπίδρασις τῆς
ψυχολογίας ταύτης αὐξάνει κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ
παρελθόντος αἰώνος συνεπείᾳ τῆς μηχανοκρατίας καὶ τῆς
φυσιοκρατικῆς κοσμοθεωρίας. Διὰ τοῦτο ἐτύφλωττε πρὸς
τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὸν ίδιόμορφον χαρακτῆρα τοῦ ψυχι-
κοῦ βίου. Διὸ καὶ ἐταύτιζε συχνὰ τὸν ψυχικὸν πρὸς τὸν
φυσικὸν κόσμον ἡ προσεπάθει νὰ ἔξηγήσῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ^{ΕΡΓΑΣΤΗΡΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
τὴν φύσιν. "Οπου δὲν ἔπραττε τοῦτο ἡρμήνευεν ἐσφαλμέ-
νως τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἐδέχετο μὲν τὴν ίδιοτυπίαν
αὐτῶν, ἀλλ' ἔξήγει αὐτὰ καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ φυσικὰ
φαινόμενα, τ.ἔ. κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτίας. Σκοπὸς αὐτῆς
ἥτο ἡ ἀνύψωσις τῆς ψυχολογίας εἰς ἀκριβῆ ἐπιστήμην. Διὰ
τοῦτο ἀφωρμάτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν των φυσικῶν ἐπιστημῶν
καὶ ἐπειράτο νὰ ἔφαρμόσῃ τὰς μεθόδους των καὶ εἰς τὴν
ἱερευναν τῶν φαινομένων τοῦ ψυχικοῦ βίου. Αἱ φυσικαὶ^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
ἐπιστῆμαι ἀνάγουν τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως εἰς ὅλιγα
ἔσχατα στοιχεῖα καὶ θεωροῦν αὐτὰ κατὰ τὴν σχέσιν αἰ-
τίου καὶ ἀποτέλεσμάτος, δηλαδὴ κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰ-
τίας. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον χωρεῖ καὶ ἡ ψυχολογία
αὕτη. Διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ ψυχικοῦ βίου, διαλύουσα
αὐτὸν εἰς ἔσχατα ψυχικὰ στοιχεῖα, συσχετίζει ταῦτα πρὸς
ἄλληλα διὰ διαφόρων βοηθητικῶν μέσων, ως εἶναι λ.χ.
ὁ συνειρμός, καὶ ὑπάγει τὰς παρατηρουμένας σχέσεις ὑπὸ^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
τὸν νόμον τῆς αἰτίας, διατυποῦσα σταθερούς νόμους τῶν
ψυχικῶν φαινομένων, ισχύοντας γενικῶς ως οἱ φυσικοί.^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
Ἐκδήλωσις τῆς μηχανοκρατίας ἐπὶ τοῦ ψυχολογικοῦ πε-
δίου ἥτο πρὸ πάντων ἡ συνειρμικὴ ψυχολογία, ὅπως ἐκ-
δήλωσις τῆς φυσιοκρατίας ἡ λεγομένη ψυχολογία τῶν
στοιχείων καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς στηριζομένη πειραματική.^{ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΖΩΝΑ}
Η πρώτη ἀνάγει ὅλα τὰ ψυχικὰ περιεχόμενα εἰς παραστά-

σεις, καθορίζει νόμους τής συνδέσεως αύτῶν καὶ συγκροτεῖ οὕτω μηχανικὴν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἐκ τῆς κινήσεως τῶν παραστάσεων πειρᾶται νὰ ἔξηγήσῃ τὸν δλον ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, τοῦ δποίου τὴν ἰδιοτυπίαν παραγνωρίζει κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Ἡ δευτέρα ἐπεκτείνει τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν ψυχολογίκην ἔρευναν. Ἀνάγει τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἰς ἔσχατα στοιχεῖα, εἰς τὰ αἰσθῆματα, δπως ἡ φυσικὴ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως εἰς ἄτομα, προχωρεῖ λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους εἰς τὸ δλον καὶ ἐντάσσει τὸν ψυχικὸν βίον εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτίας. Κύριον μέσον πρὸς διακρίβωσιν τῶν νόμων, κατὰ τοὺς δποίους τελοῦνται τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, εἶναι τὸ πείραμα. Ἀλλ' ἡ πειραματικὴ αὕτη ψυχολογία ἐμφανίζει δύο ροπάς. Ἡ μία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ύλισμοῦ καὶ ἐκδέχεται τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὡς ἀντανάκλασιν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, ἀρνουμένη εἰς αὐτὰ πᾶσαν αὐτοτέλειαν. Ἡ ἄλλη συνδέεται πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Wundt. Ὁ μεγάλος σοφὸς ἀπορρίπτει τὴν ύλιστικὴν ἐκείνην ἐκδοχὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων ὡς ἀπλοῦ ἀθροίσματος αἰσθημάτων. Διότι δέχεται ὅτι λαμβάνει χώραν δημιουργικὴ σύνθεσις κατ' αὐτά, ἡ δποία εἶναι τι πολὺ πλέον καὶ πολὺ διάφορον τῆς ἀπλῆς ἀθροίσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ διεγνώσθη σαφέστερον ὁ ἴδιαζων χαρακτὴρ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Εἰς τοῦτο συνέβαλεν ἡ ὑπερνίκησις τοῦ μηχανοκρατικοῦ ύλισμοῦ ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης τῆς φύσεως, τῆς γνωσιολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ βαθυτέρα διείσδυσις εἰς τὰ μυστήρια τοῦ ψυχικοῦ βίου. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ τέως τρόπου τῆς θεωρήσεως καὶ ἡ συγκρότησις νέας, δλως διαφόρου ψυχολογίας. Καθόλου ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἐμφανίζει ποικίλας ροπάς, αἱ δποῖαι ἀντιμάχονται πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς παλαιοτέρας κατὰ τρόπον, ὁ δποῖος ἐπιτρέπει νὰ διμιλῇ κανεὶς περὶ κρίσεως σοβιόνσης εἰς τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν. Πρὸς πίστωσιν τούτου, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐπελθούσης καὶ ἐνταῦθα μεταβολῆς θὰ προβῶμεν ἐν πρώτοις εἰς βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῶν κυριωτέρων μεθοδολογικῶν κατευθύνσεων, τὰς δποῖας ἐμφανίζει ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα τῶν τελευταίων δεκαετη-

ρίδων, ήνα έξεικονίσωμεν ἔπειτα τὴν μεταξύ τῆς παλαιᾶς φυσιοκρατικῆς καὶ τῆς νέας πνευματοκρατικῆς ψυχολογίας ἀντίθεσιν. Τοιαῦται εἶναι πρῶτον ἡ ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στηριζόμενη ψυχολογία τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἡ ὅποια ἐκκινεῖ μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ διέπεται ὑπὸ τῆς γοοτροπίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, χρησιμοποιεῖ δύμας ὡς πρότυπον ὅχι τὴν μηχανικήν, ἀλλὰ τὴν βιολογίαν. Ὁ ψυχικὸς βίος εἶναι κατὰ τὴν ψυχολογίαν ταύτην ἡ ὑψίστη ἄνθησις καὶ ἀκμὴ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο προσήκων τρόπος ἔρευνης αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βιολογίας γενετικὴ θεώρησις αὐτοῦ. Ὁ Δανὸς Höffding, ὁ Ἄμερικον James, οἱ Γερμανοὶ Grcos καὶ Jodl εἶναι οἱ σημαντικώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ροπῆς ταύτης. Διάφορος αὐτῆς εἶναι ἡ φυσιολογικὴ καὶ γενικώτερον ἡ πειραματικὴ ψυχολογία. Ἐπεκτείνει καὶ αὐτή, ὡς εἴδομεν, τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀλλ᾽ ἀποβλέπει ὡς εἰς πρότυπον ὅχι εἰς τὴν βιολογίαν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν φυσικήν. Τὸ ίδεωδες αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν μετατροπὴν τῶν ποιοτικῶν διαφορῶν τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς ποσοτικὰς οὕτως, ὃστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ μέτρησίς των. Εἰς τὴν ροπὴν ταύτην ἀνήκει ὁ Fechner, ὁ Wundt, ὁ Ebbinghaus. Ἐξ αὐτῆς προῆλθεν ἡ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Kuelpre συνδεομένη ψυχολογία, ἡ ὅποια ἐπεχείρησε τὴν πειραματικὴν ἔρευναν τοῦ ἀνωτέρου ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ὁπως εἴδομεν, ἀνεφάνη εἰς τὴν ψυχολογίαν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ τάσις πρὸς μηχανοκρατικὴν καὶ ἀτομοκρατικὴν θεώρησιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ἡ ὑπαγωγὴ οὕτω αὐτῶν εἰς αὐστηράν νομοτέλειαν. Ἐναντίον τῆς μεθόδου ταύτης καὶ τῆς συνειρμικῆς ψυχολογίας ἀνέστη ὁ Kuelpre καὶ ἡ σχολή του. Ἡ πειραματικὴ ἔρευνα τῶν φαινομένων τοῦ ἀνωτέρου ψυχικοῦ βίου, τῆς ὅποιας ἔγινεν εἰσηγητὴς ὁ Kuelpre, κατέδειξε τὴν πλάνην τῆς παλαιοτέρας ἐκείνης ψυχολογίας, ἡ ὅποια παρῆγεν δλα τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ἐκ τοῦ αἰσθήματος. Οὕτω συνέβαλεν εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς θεμελιώδους ἐννοίας τῆς συνειδήσεως καὶ κατέδειξε τὸ ἐνεργόν μέρος, τὸ ὅποιον διαδραματίζει ἡ ψυχὴ κατὰ τὰς νοη-

τικάς καὶ βουλητικάς λειτουργίας. Αἱ λειτουργίαι αὗται κατευθύνονται ύπὸ νοήματος καὶ εἶναι δηλωτικαὶ νοήματος, τελοῦν ύπὸ τὴν καθοδήγησιν σκοπῶν, οἱ ὅποιοι διδουν τὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν κίνησιν τῶν παραστάσεων καὶ τῶν διανοημάτων, ὅπως κατέδειξεν ὁ Kuelpε διὰ τῆς πειραματικῆς ὁδοῦ. "Αλλῃ τις ροπῇ εἶναι γνωστὴ ύπὸ τὸ ὄνομα μορφολογικὴ ψυχολογία. Αὕτη δὲν εἶναι ὅλως ἀπηλλαγμένη τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς θεωρίας τοῦ ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ, ἀλλ' ἐξαίρει ὅμως τήν μορφὴν ὡς τι διάφορον καὶ περισσότερον τοῦ ἀθροίσματος τῶν μερῶν, τὴν μορφὴν ὡς διηρθρωμένην ὀλότητα." Ήδη ὁ Ehrenfels κατέδειξεν ὅτι ἡ μελωδία εἶναι τι πλέον τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων της. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ψυχολογίας ταύτης ὁδηγοῦν εἰς τὰ θεμελιώδη προβλήματα τοῦ ψυχικοῦ βίου. Διότι κατέστησε φανερὸν ὅτι μετὰ τῆς μορφῆς συνδέεται ἡ ἔννοια τῆς ὀλότητος ὡς νοήματος δηλωτικῆς ἐνότητος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ εἰς τυφλὴν μηχανοκρατίαν ὑποκείμενα ἐπὶ μέρους. Εἰς ταῦτα προστίθεται κάτι τὸ ἔτερογενές, ἀνώτεραι λειτουργίαι παρὰ τὰς καθαρῶς μηχανικάς, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ περὶ τὴν νεωτέραν βιολογίαν. Ἡ μορφολογικὴ ψυχολογία προχωρεῖ οὕτω εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὀλότητος, τ. ἔ. ἀπορρίπτει τὴν συγκρότησιν τοῦ ψυχικοῦ βίου διὰ τῆς ἀπλῆς ἀθροίσεως στοιχειωδῶν δῆθεν μερῶν καὶ λειτουργιῶν. Μελωδίας, ποιήματα, εἰκόνας, πράξεις δέον νὰ ἐρμηνεύωμεν ἐκ τοῦ δλοῦ, νὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰ καὶ τὰ μέρη των εἰς τὸ δλον, ἐκ τοῦ ὄποιου ἐξαρτῶνται. Κοινάτινὰ πρὸς τὴν ροπὴν ταύτην ἐμφανίζει ἡ ὀλικὴ ψυχολογία τοῦ Krueger, ἡ ὄποια ὅμως συγγενεύει καὶ πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ Dilthey, περὶ τῆς ὄποιας θὰ ὅμιλήσωμεν κατωτέρω. Ὁ Krueger ἀναλαμβάνει τὰς θεμελιώδεις ψυχολογικάς ἔννοιας τῆς ἐρμηνευτικῆς ψυχολογίας ἐκείνου, οἷαι αἱ δλότης, ὑφή, βίωμα, νόημα, καὶ διδάσκει ὡς ἐκεῖνος ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐπὶ μέρους ψυχικῶν φαινομένων, λειτουργιῶν, ἐνεργημάτων δέον νὰ τελήται ἐκ τοῦ βιώματος τοῦ δλοῦ. Ἀποκρούει ὅμως τὰς τελολογικάς ἐπόψεις τοῦ Dilthey ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχικῆς ὑφῆς καὶ συγχρόνως δὲν ἀποστέργει τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ πειρά-

ματος κατά τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν. Ἐνῷ αἱ δύο αὗται τελευταῖαι ροπαὶ ἐμφανίζονται ώς ἀντίθεσις πρὸς τὴν ψυχολογίαν τῶν στοιχείων, ὅφείλει ἡ λεγομένη ψυχολογία τῆς ζωῆς, τῆς ὄποιας ὑπέρμαχος εἶναι πρὸ πάντων ὁ Müller - Freienfels, τὴν γένεσιν της εἰς τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν συνειδησιαρχικὴν ψυχολογίαν, τὴν ψυχολογίαν, ἡ ὄποια περιορίζεται εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ συνειδητοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἡ ἀνάλυσις τῆς συνειδήσεως περιορίζεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦτο χρήζει κατὰ τὸν ψυχολόγον τοῦτον συμπληρώσεως διὰ τῆς ἔρευνης τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ τοῦ «ὑπερσυνειδήτου», μὲν ἀλλας λέξεις διὰ τῆς ἐντάξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς τὸ καθολικὸν φαινόμενον, τὸ ὄποιον καλεῖται ζωή. Πρὸς τοῦτο ἀφορμάται ώς ἀπὸ κέντρου ἀπὸ τοῦ ἔγω. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐνεργημάτων καὶ ἐπιτευγμάτων του συνάγονται συμπεράσματα περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ὑφῆς αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην εύρισκει ὁ Müller - Freienfels ὅτι βασικὴ λειτουργία τοῦ ἔγω εἶναι ἡ βιούλησις. Διὰ τοῦτο καὶ χαρακτηρίζει τὴν ψυχολογίαν του ώς βουλησιαρχικὴν καὶ δυναμικήν, διαστέλλων αὐτὴν ἀπὸ τῆς νοησιαρχικῆς καὶ τῆς συνειρμικῆς. Οὕτω ἡ ἔρευνά του συγγενεύει πρὸς τὸν τρόπον τῆς θεωρήσεως, τὸν ὄποιον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Nietzsche καὶ ἡ μέθοδός του ἐμφανίζει κοινά τινα γνωρισμάτα πρὸς τὴν μέθοδον τοῦ James καὶ τοῦ Spranger καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν ψυχανάλυσιν ώς πρὸς τὴν ἀπόρριψιν τῆς νοησιαρχίας διὰ τῆς ἐξάρσεως τῶν ὑποσυνειδήτων βαθῶν τῆς ψυχῆς. Ἡ τελευταία αὕτη ἀποτελεῖ καὶ αὕτη ίδιαν ροπὴν τῆς συγχρόνου ψυχολογικῆς ἔρευνης. Ὁ Ιδρυτὴς αὕτης Freud συνεκρότησε τὴν θεωρίαν του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως νοσηρῶν περιπτώσεων. Ἄλλ' ἡ μέθοδος αὐτοῦ διήνοιξε νέους δρίζοντας τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἀποκαλύψασα τὴν εύρειαν καὶ σκοτεινὴν σφαῖραν τοῦ ὑποσυνειδήτου. Οὕτω ἐδημιούργησε τὴν λεγομένην ψυχολογίαν τοῦ βάθους, οὐσιώδη παραλλαγὴν τῆς ὄποιας ἀποτελεῖ ἡ ψυχολογία τοῦ Adler κ.ἄ. Κεντρικὸν γνώρισμα τῆς ψυχαναλυτικῆς μεθόδου ἀποτελεῖ ἡ ἀρχή, ὅτι τὴν οὐσίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου δὲν συνιστᾷ ἡ συνειδησις. Ἀπὸ δλῶς διαφορετικάς προϋποθέσεις ἐξαρτᾶται ἡ προσωπο-

κρατική ψυχολογία τοῦ W. Stern, κέντρον τῆς ὁποίας εἶναι ίδιότυπός τις περὶ προσώπου ἔννοια. Ἡ ψυχὴ οὔτε ὑπόστασις εἶναι κατὰ τὴν ψυχολογίαν ταύτην οὔτε ἀθροισμά ἐσχάτων στοιχείων τῆς συνειδήσεως. Ἄλλος δὲ ἔννοια τοῦ προσώπου συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἔννοίας τοῦ σκοποῦ, τῆς αὐτενεργείας καὶ τῆς ὀλότητος. Κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς ψυχολογικὰς ταύτας κατευθύνσεις ἔκπροσωπεῖ ἡ φαινομενολογία ψυχολογίαν μὴ ἐμπειρικὴν καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν «θέαν τῆς οὐσίας» διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν δεδομένων τῆς συνειδήσεως. Διὰ τοῦτο διακρίνει μεταξὺ ἐμπειρίας ἢ ἀτομικῆς ἐποπτείας, ἢ ὅποια ἀναφέρεται εἰς ἀτομικὴν καὶ πραγματικὴν ὑπαρξιν κεκτημένα ἀντικείμενα, καὶ θέας τῆς οὐσίας, τοῦ «εἶδους». Πρὸς τοῦτο ἔξιθελίζει τὸ διὰ τῆς ἐμπειρίας δεδομένον, ὅπως ἡ καθαρὰ λογικὴ καὶ ἡ μαθηματικὴ, καὶ πιστεύει ὅτι ὑπάρχει καὶ ως πρὸς τὴν φαινομενολογικὴν ἀνάλυσιν τῆς συνειδήσεως γνῶσις ἀσχετος πρὸς τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀντικειμένου της. Ἡ ἀνάλυσις τῆς καθαρᾶς συνειδήσεως δὲν εἶναι γνῶσις ἐμπειρικῶν γεγονότων, ὅπως δὲν εἶναι ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη τὰ μαθηματικά, καὶ δῆλος τὰ μαθηματικά δὲν ἀπαιτοῦν τὴν ἀτομικὴν ὑπαρξιν τῶν πλασμάτων καὶ σχημάτων των, οὕτω δὲν χρήζει καὶ ἡ φαινομενολογικὴ ψυχολογία τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως τῶν ἀντικειμένων τῆς ἀναλύσεώς της. Προσδιορίζει κάτι τὸ ἔξι ὑποκειμένου, τὸ ἔκ των προτέρων, καθ' ὃν τρόπον διέστελλεν ὁ Κάντιος τὰς ἔξι ὑποκειμένου κρίσεις ἀπό τῶν ἐμπειρικῶν, ἀναγνωρίζων εἰς αὐτὰς καθολικὸν κύρος καὶ ἀναγκάστικότητα. «Ο, τι ὑπολείπεται μετά τὸν ἔξιθελισμὸν ἐκείνον τοῦ πραγματικῶν ὑπάρχοντος καὶ δὴ καὶ ἡμῶν τῶν ἴδιων εἶναι ἡ καθαρὰ συνείδησις, ἡ συνείδησις ως ὑπόστασις, ως ἴδιότυπος σφαῖρα τοῦ Εἶναι. Τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ταύτης ἀποτελοῦν τὸ πεδίον τῆς φαινομενολογικῆς ἔρεύνης. Τοιαῦτα περιεχόμενα εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ βιώματα, ως λ.χ. τὸ θρησκευτικόν. Τοῦτο ἐμφανίζει πολλὰς διαφορὰς παρὰ τοῖς καθ' ἕκαστον, αἱ ἴδιότητες αὐτοῦ εἶναι ἄλλαι παρ' ἄλλοις, ως δεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν θρησκευτικῶν βιωμάτων χριστιανῶν, Ιουδαίων, μωαμεθανῶν, βουδιστῶν ἢ τοῦ ἀγίου Φραγκί-

σκου, τῶν μυστικῶν, τοῦ Λουθῆρου, τοῦ Schleiermacher. Ἡ φαινομενολογικὴ ἀνάλυσις ἀδιαφορεῖ πρὸς τὰς διαφορὰς ταύτας τοῦ βιώματος, τὰς δποίας δεικνύει ἡ πραγματικότης. Προσέχει εἰς τὸ βίωμα καθ' αὐτὸν καὶ πειρᾶται νὰ καταδείξῃ τὴν ἐξ ὑποκειμένου ὑφὴν αὐτοῦ, τὴν ἐκ τῶν προτέρων δομήν, τὴν ἀναλλοίωτον καὶ σταθεράν οὐσίαν, τὸ εἶδος. Τὴν οὐσίαν ταύτην εύρισκει εἰς τὴν στροφὴν τοῦ ἔγω, καὶ δὴ ἐκ τῶν ἐσωτάτων συναίσθηματικῶν βαθῶν του, πρός τι τὸ ἀπολύτως ὑπάρχον καὶ τὸ ἀπολύτως ἄγιον. Τὴν βασικὴν ταύτην ὑφὴν ἐπανευρίσκομεν εἰς ὅλα τὰ ἀτομικά, τὰ πραγματικῶς ὑπάρχοντα, τὰ ἐμπειρικῶς δεδομένα θρησκευτικὰ βιώματα. Ὁ Ισχυρισμὸς λοιπόν, κατὰ τὸν δποῖον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι φόβος προκαλούμενος ὑπὸ τῶν καταστρεπτικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀποδεικνύει δτι ὁ διατυπῶν αὐτὸν στερεῖται τῆς ἴκανότητος ὅπως βιοῖ δ, τι βιοῖ ὁ θρησκεύων ἄνθρωπος καὶ ὄμοιάζει πρὸς τυφλὸν δμιλοῦντα περὶ χρωμάτων. Τὴν μὴ ἐμπειρικὴν ταύτην ψυχολογίαν καταβάλλει ὁ εἰσηγητής αὐτῆς Husserl ὡς βάσιν τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν, ἀποκριύων τὴν ψυχολογικὴν ἐμπειριοκρατίαν, τὴν δποίαν διαστέλλει αὐστηρῶς ἀπὸ τὴν φαινομενολογικὴν ψυχολογίαν. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία εἶναι γενετικὴ καὶ ἐξηγητικὴ καὶ οἱ νόμοι, τοὺς δποίους καθορίζει, συνάγονται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, διὸ εἶναι ἀπλῶς πιθανοί. Ἡ φαινομενολογία τούναντίον εἶναι περιγραφικὴ καὶ ἀναλυτικὴ καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν, εἰς τὸ ἀναλλοίωτον εἶδος τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως. Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ ἐξηγητικῆς καὶ ἐμπειρικῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ περιγραφικῆς καὶ ἀναλυτικῆς ψυχολογίας ἀφ' ἐτέρου, τὴν δποίαν ἀπαντῶμεν πρὸ τοῦ Husserl ἥδη παρὰ Brentano καὶ ίδιᾳ παρὰ Dilthey, δεικνύει πολὺ περισσότερον τῶν πρὸ μικροῦ ἐκτεθεισῶν ἀντιθέσεων τῶν ψυχολογικῶν ροπῶν, τὴν τροπήν, ἡ δποία ἐπῆλθε κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν. Ἡδη δ Brentano πρῶτος εἶχε διαγνώσει τὴν διαφοράν, ἡ δποία ὑφίσταται μεταξὺ τῶν καθ' ἕκαστον ψυχικῶν φαινομένων, λοιπόν τὴν διάκρισιν αὐτῶν εἰς κατηγορίας, ὡς καὶ τὰ ίδιάζοντα εἰς ἐκάστην αὐτῶν γνωρίσματα. Ἐπειτα ἐπρόσεξαν εἰς τὴν στενὴν συνάφειαν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν διή-

θησιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τ.ἔ. εἰς τὴν ὑπαρξιν εἰδικῶς ψυχικῆς ὑφῆς ἢ δομῆς, ψυχικῆς ὄλότητος, καὶ διεῖδον τὴν ἀνάγκην, ὅπως κατανοεῖται αὕτη διὰ τῆς ἐρμηνείας. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι ἡ ψυχικὴ πραγματικότης δὲν πρέπει νὰ ἔξηγήται κατὰ τὸ σχῆμα τῆς αἴτιώδους σχέσεως, ἀλλὰ νὰ κατανοεῖται κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν συνάρτησιν τῶν ψυχικῶν ἐλατηρίων. Οὕτω διηνοίχθη ἢ ὁδὸς πρὸς ψυχολογίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν αἱ ἔννοιαι τῆς ὄλότητος καὶ τῆς μορφῆς εἶναι τόσον σημαντικαὶ ὅσον καὶ διὰ τὴν βιολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν ὄργανικῶν ὅντων. Ἡ αἴτιώδης θεώρησις ἀντικαθίσταται ἢ τούλαχιστον συμπληρώνεται διὰ τῆς τελολογικῆς, ἢ ἀλλως ἢ ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν βασιζομένη ψυχολογία παραχωρεῖ τὴν θέσιν της εἰς ψυχολογίαν δρμωμένην ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος. Εἰσηγητὴς τῆς ψυχολογίας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Dilthey.

Ἡ κατὰ τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν χωροῦσα ψυχολογία ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν μελέτην τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ πρὸ δόφθαλμῶν τὸ ἐκάστοτε ψυχικὸν περιεχόμενον. Τοῦτο σημαίνει ἀσύγγνωστον μονομέρειαν. Διότι ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου τελεῖ εἰς διαρκῆ σχέσιν πρὸς τὰς μορφὰς τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, αἱ ὁποῖαι τὸ μὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι τοῦ καθ' ἔκαστον ἔγω, τὸ δὲ ἔξασκοῦν ἀδιάλειπτον ἐπιδρασιν ἐπ' αὐτοῦ. Παρίσταται λοιπὸν ἀνάγκη ψυχολογίας ἵκανῆς ὅπως ἀναζητῇ καὶ ἀνευρίσκῃ τὰς σχέσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ψυχῆς καὶ πολιτισμοῦ, μικροκόσμου καὶ μακροκόσμου, ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Τὰ φαινόμενα τοῦ ἀντικειμενικοῦ τούτου κόσμου εἶναι μορφοποιημέναι ἐκφράσεις τοῦ ψυχικοῦ μας βίου. Εἰς τὰ κύρια ἔργα τῆς ψυχολογίας ἀνήκει ἡ ἐρμηνεία των. Αἱ μέθοδοι αὐτῆς εἶναι διὰ τοῦτο συγγενεῖς πρὸς τὰς μεθόδους τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Αὗται ἐθεώρησαν ἀνέκαθεν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ ὅχι μόνον καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ καὶ ως ἐκφράσεις τῆς προσωπικῆς ἰδιοτυπίας τῶν ἀτόμων ἢ τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν οἱ δημιουργοί των. Συγχρόνως ὅμως εἶναι τὰ ἐπιτεύγματα ταῦτα κάτι πλέον ἢ ἐκφρασις. Διότι εἶναι

πρὸς τούτοις πραγματοποίησις ἀξιῶν, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ρέπει ἐκ φύσεως πρὸς ἀντικειμενοποίησιν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν της. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπαλλάσσονται αὗται τῆς ὑποκειμενικῆς των ὑπάρξεως καὶ καθιστανται ἀντικειμενικαί, προσκτῶνται ἀντικειμενικόν, ὑπερατομικὸν νόημα. Τὸνόμα δὲ τοῦτο παραμένει νεκρὸν ἢ ληθαργοῦν, ἐφ' ὅσον αἱ ἀντικειμενικαὶ μορφαὶ τοῦ πνεύματος δὲν τελοῦν εἰς ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς τὸ ψυχικὸν ὑποκειμενον. Διὰ τῆς σχέσεως ταύτης ἐμψυχοῦνται καὶ προσλαμβάνουν ζωὴν αἱ μορφαὶ αὗται. Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι ἔφικτή, ἐπειδὴ μεταξὺ ψυχῆς ἢ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ ἢ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ὑφίσταται ἀντιστοιχία. Ἐκεῖνο, τὸ δποῖον ἐμφανίζεται εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον τοῦ πνεύματος ὡς πραγματοποιημέναι καὶ διὰ μορφῆς περιβεβλημέναι ἀξίαι, ἐνοικεῖ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου ὡς ἀντιστοιχον ὅλον ἀξιολογικῶν ροπῶν. Τὸν ὅλον τοῦτο ἀποτελεῖ ὀργανικὴν καὶ διηρθρωμένην ἐνότητα, ὑφήν. Ἡ ὑφὴ αὕτη ἐμφανίζεται ὡς ἀπηρτισμένη συνάρτησις διαθέσεως πρὸς βιώματα καὶ ἐπιτεύγματα, διηρθρωμένη κατὰ ἀξιολογικὰς ροπὰς καὶ κεκτημένη τὸ κέντρον αὐτῆς εἰς τὸ πνευματικὸν ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὰς καθ' ἔκαστον λοιπὸν προσωπικότητας ἐνυπάρχουν ὅλαι αἱ δυναταὶ ἀξιολογικαὶ κατευθύνσεις, δυνάμει τῶν δποίων διαχωρίζονται οἱ θεμελιώδεις τύποι τῆς προσωπικότητος κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς ἐκάστην αὐτῶν ἀξιολογικὴν ροπήν. Ἡ ἀξία, ἡ δποία πραγματοποιεῖται καὶ ἀποβαίνει ἀντικειμενική, καλεῖται νόημα, ἡ δὲ πραγματοποίησις αὕτη νοήματος, ἡ ἐκ τῆς προσωπικότητος ἀπορροή καὶ ὑπερατομικὴ διαμόρφωσις ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν εἶναι ἀποτέλεσμα νομοτελείας, ἡ δποία ἐνοικεῖ εἰς τὰ ἐσώτατα βάθη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ ἀνθρωπὸς δημιουργεῖ ἀφ' ἐνὸς νόημα καὶ ἀφ' ἑτέρου βιοῦ νόημα. Κατὰ τὴν βίωσιν ταύτην τοῦ νοήματος συνεργάζονται ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ θυμικοῦ. Οὕτω τὸ βίωμα ἀποτελεῖ ἐνότητα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ αἰσθήματα, τὰ δποία παρέχουν ποικιλίαν λεπτομερειῶν. Περὶ βιώματος ὄμιλοθμεν, ὅταν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἥμῶν προσπίπτῃ κάτι τὸ ἐντελῶς Ἰδιάζον, τὸ μέγα καὶ ἔξαιρετικόν, τὸ ἀπροσδόκητον καὶ μεγα-

λειωδες, τὸ δποῖον ἐμβάλλει τὴν ψυχὴν εἰς φόβον ἢ χαράν, ἀγάτασιν ἢ ἀπορίαν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν ἐξ ὅλοκλήρου. Τοιούτον ἴδιάζον καὶ ἔξαιρετικὸν εἶναι λ.χ. κρίσιμοι στιγμαὶ κατὰ τὸν πόλεμον, ἀπροσδόκητος συνάντησις, ἢ θέα τραγικοῦ δυστυχήματος, λαμπρύνουσα καὶ μεγαλύνουσα ἀγάπη, ὁ θάνατος. ‘Ο Ήρακλής παρέχει εἰς τὴν τελευταίαν σικηνὴν τοῦ «Μιχαὴλ Κράμερ» ἀριστοτεχνικὴν περιγραφὴν τῶν βιωμάτων τοῦ Κράμερ ἐνώπιον τῆς σοροῦ τοῦ υἱοῦ του. Τὸ βίωμα, λέγει ὁ Dilthey, σημαίνει στιγμὴν τῆς ὑπάρξεως, ἢ δποῖα ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς γνώρισμα τι ἢ ἴδιότητα τῆς ζωῆς. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη παρέχει ἀφορμὴν ὅπως συσχετίσωμεν τὸ ἐπὶ μέρους πρὸς τὸ ὅλον, ὅπως ἀναχθῶμεν ἀπὸ τῆς πεπερασμένης ὑπάρξεως εἰς τὴν ψίστην ἀξίαν, ὅπως μαντεύσωμεν ἐντὸς τῆς στιγμῆς τὴν αἰώνιότητα. Διὰ τοῦτο κατὰ πᾶν βίωμα συνηχεῖ κάποιος θρησκευτικὸς τόνος. Κατ’ αὐτὸν συνεργάζονται δύο παράγοντες. ‘Ο εἰς ἐξ αὐτῶν συνίσταται εἰς τὴν παρουσίαν πνευματικοῦ περιεχομένου, τὸ δποῖον εἶναι σημαντικὸν διὰ τὸν βίον. Ἡ σημασία αὕτη ἀποκαλύπτεται καθ’ ὅλως ἀμεσον τρόπον εἰς τὸ βιοῦν ὑποκείμενον. Τὸν ἄλλον ἀποτελεῖ ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὑποκείμενου, ἡ θέσις τοῦ βιοῦντος ἀτόμου, τὸ δποῖον ἀπαντῷ τρόπον τινὰ εἰς τὸ εἰς αὐτὸν ἀποκαλυφθὲν βιωματικὸν περιεχόμενον, τ.ἔ. ἐσωτερικὴ προθυμία πρὸς πρόσληψιν τοῦ περιεχομένου τούτου.

Συμφώνως πρὸς τάνωτέρω ὁ πολιτισμὸς εἶναι πραγματοποίησις ἀξιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐκφραστικὸς νοήματος. Ἡ ψυχὴ ἐξ ἄλλου κέκτηται τὴν τάσιν ὅπως πραγματοποιῇ ἀξίας. Ἐξ ἕκαστης ἀντικειμενοποιήσεως ἀξιῶν, ἐξ ἐνὸς ποιήματος λ.χ., ὅμιλεῖ τρόπον τινὰ τὸ νόημα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος ἢ ἀναγινώσκοντος καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκλύσῃ ἐντὸς αὐτῆς βίωμα. Διότι ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὑπάρχουν τόσαι χορδαὶ ὅσαι καὶ ἀξιολογικαὶ κατευθύνσεις. Τὸ σημαντικὸν εἶναι ἡ συνήχησις τῆς ἀναλόγου χορδῆς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ποιήματος. Μόνον ὅταν τὸ εἰς τὸ ποίημα ἐνοικοῦν νόημα συναντῷ τὴν ἀνάλογον ροπὴν τῆς ψυχῆς γεννᾶται βίωμα. Οὕτω ἡ νόημα δημιουργοῦσα καὶ νόημα βιοῦσα ψυχὴ μετατίθεται εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα καὶ ἐρμηνεύει αὐτό. Τὸ βίωμα λοιπὸν συνέχεται

πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας, τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς πνευματοκρατικῆς ψυχολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος. Διότι ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἡ εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας ἴδιάζουσα μέθοδος γνῶσεως. Δι’ αὐτῆς δημιουργεῖ ἡ ὑποκειμενικὴ ψυχὴ τὴν ἐπαφήν της πρὸς τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα καὶ συλλαμβάνει τὸ νόημα τῶν μορφῶν του. Εἶναι δὲ ἡ ἐρμηνεία ἀντίληψις καὶ κατανόησις τοῦ νοήματος πνευματικῶν συναρτήσεων ὑπὸ μορφὴν ἀντικειμενικῶς ἰσχυρούσης γνῶσεως. Διότι μόνον νοήματος δηλωτικὰ δημιουργήματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνεύωνται. Ἡ γνῶσις, τὴν ὅποιαν παρέχει ἡ ἐρμηνεία, διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἔξήγησιν, ως εἶναι ἡ ἀναγωγὴ φαινομένου τινὸς ἢ συμβάντος ως ἀποτελέσματος εἰς τὸ αἴτιόν του, διὰ τοῦ γνωρίσματος τοῦ νοήματος δηλωτικοῦ ὅλου. Ἐλλ' ἐπειδὴ ὅλαις ἀντικειμενοποιήσεις τοῦ πνεύματος ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς, ἡ ἐρμηνεία εἶναι κυρίως ἐρμηνεία τῆς προσωπικότητος. Ψυχὴ λοιπὸν καὶ πολιτισμός, ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα τελοῦν εἰς ἀδιάρρηκτον ἐνότητα πρὸς ἄλληλα οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ τὸ ἔτερον ἄνευ τοῦ ἔτερου. Κατὰ τὴν συνάρτησιν ταύτην δὲν εὑρίσκεται ἡ ψυχὴ εἰς κατάστασιν παθητικότητος, δὲν τηρεῖ παθητικὴν στάσιν. Ἡ ἐρμηνεία δὲν σημαίνει παθητικήν, ἀδρανή συμπεριφορὰν τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλ' εἶναι τούναντίον ἐνέργημα. Εἰς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς προσιδιάζει ἡ πραγματοποίησις τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν διὰ πνευματικῶν ἐνεργημάτων, ως καὶ ἡ ἐνεργὸς ἀναζωογόνησις τοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον προσέλαβεν αἰσθητὰς μορφὰς διὰ τῆς ἀντικειμενοποιήσεώς του.

* * *

Ἡ ἐπισκόπησις τῶν ψυχολογικῶν ροπῶν τῶν νεωτέρων χρόνων καθιστᾷ φανερὸν δτὶ κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀνεφάνησαν ἀντιθέσεις ως πρὸς τὰς ἀρχὰς, τοὺς σκοπούς καὶ τὰς μεθόδους ἀνάλογοι πρὸς τὴν πληθύν τῶν κοσμοθεωριακῶν προύποθέσεων ἐκάστου ἔρευνην. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται μαρτυροῦν ὅχι μόνον περὶ τῆς κρίσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τροπῆς, ἡ ὅποια ἀνεφάνη

καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ψυχολογίας. Αἱ περιγραφεῖσαι ἀνωτέρω ροπαὶ διακρίνονται εἰς μηχανοκρατικάς, φυσιοκρατικάς, βιολογικάς καὶ πνευματοκρατικάς. Γενικώτερον θὰ ἡδύναντο νὰ διαιρεθοῦν εἰς ροπὰς ἀποσκοπούσας εἰς τὴν ἔξήγησιν καὶ εἰς ροπὰς ἐπιδιωκούσας τὴν ἔρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἡ δηλαδὴ ἔρευνοῦν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα κατὰ λόγον αἴτιου καὶ ἀποτελέσματος ἢ ἔξαίρουν τὴν ἴδιότυπον καὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν διάφορον φύσιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ἀναγνωρίζουν εἰς αὐτὰ ἰδίαν νομοτέλειαν καὶ αὐτονομίαν. Οὕτω αἱ ποικίλαι ροπαὶ καὶ ἀντιθέσεις περιστέλλονται ἐν τέλει εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ φυσιοκρατικῆς καὶ πνευματοκρατικῆς ψυχολογίας. Ἡ πρώτη ἀφορμάται ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῶν ψυχικῶν στοιχείων, ἢ δευτέρα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὡς ἐνιαίου ὄργανικοῦ ὅλου. Ἐκείνη ἔρευνα τὸ ἄτομον ὡς μονάδα, ὡς τὸ ἀπηρτισμένον ἐπὶ μέρους ψυχοφυσικὸν ὅν, αὕτη ἐντάσσει συνάμα αὐτὸν εἰς τὸ πολιτιστικὸν ὅλον, πρὸς τὸ δποῖον τελεῖ εἰς ἀμοιβαίαν συνάρτησιν. Ἡ φυσιοκρατικὴ ψυχολογία ἐνδιαφέρεται περὶ τὴν ἔξήγησιν, ἢ πνευματοκρατικὴ τούναντίον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἔρμηνείαν τῶν ἐπὶ μέρους ψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἐκ τῆς ἐνιαίας ψυχικῆς ὑφῆς καὶ ταύτης ἐκ τοῦ συνόλου πολιτιστικοῦ πνεύματος. Ἡ μία συναρτᾷ συνήθως τὰ ψυχικὰ φαινόμενα πρὸς ἀντιστοίχους φυσιολογικάς λειτουργίας, ἢ ἄλλῃ περιγράφει τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον καθ' ἑαυτόν. Ἡ πρώτη προσέχει μόνον εἰς τὰς ψυχικὰς λειτουργίας ὡς τοιαύτας, ἢ δευτέρα συνεξετάζει καὶ τὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως. Ἡ φυσιοκρατικὴ ψυχολογία ἀδιαφορεῖ πρὸς τὸ νόημα τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, τῆς πνευματοκρατικῆς τούναντίον κύριον ἔργον εἶναι ἡ σύλληψις τοῦ νοήματος τούτου καὶ ἡ ἔξ αὐτοῦ ἔρμηνεία τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἵσχυουσῶν ἀξιῶν. Οὕτω ἡ ἔρμηνεία τοῦ πολιτισμοῦ ἀποβαίνει ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς ἔρμηνείαν τῶν ἐκδηλώσεων, τῆς δράσεως καὶ τῆς ψυχικῆς ὑφῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ κέντρον τῆς ψυχολογίας ταύτης ἀποτελοῦν αἱ ἐννοίαι τοῦ βιώματος, τῆς ἀξίας, τοῦ σκοποῦ, τοῦ νοήματος, τῆς ὄλοτητος. Θεωρεῖ πᾶν ἐπὶ μέρους ἐκ τοῦ ὅλου, ἐκ τοῦ ὄποιού δέον

νὰ ἔρμηνεύεται, διότι τὸ ἐπὶ μέρους ὑπάρχει διὰ τὸ ὅλον, τοῦ ὅποίου τὸν σκοπὸν ἔξυπηρετεῖ. Διὰ τοῦτο τὸ νόημα τῶν ἐπὶ μέρους γνωρίζεται ἐκ τοῦ ὅλου καὶ ἔρμηνεύεται ἐκ τοῦ νοήματος τοῦ ὅλου. Εἶναι λοιπὸν ἡ ψυχολογία αὕτη τελολογικὴ καὶ ἀφορμᾶται, ώς εἴπομεν, ἐκ τῆς ψυχῆς ώς ὑφῆς, ώς ἐνιαίας ὁλότητος, ώς ὁργανικοῦ ὅλου. Ἡ ψυχολογία, λέγει καὶ ὁ Krueger, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια ἔρευναι τὸν ἐσωτερικὸν βίον ως ὁλότητα. Μετὰ τῆς ὁλότητος συνδέεται ἡ ἐννοια τῆς μορφῆς ώς τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος καὶ τῆς ὑφῆς ώς τῆς σταθερᾶς διαρθρώσεως. Τὸ κέντρον ἀποτελεῖ, ώς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἡ ἐννοια τοῦ νοήματος καὶ τῆς ἀξίας, αἱ ὅποιαι εἶναι θεμελιώδεις ἐννοιαι τοῦ πνευματικοῦ καθόλου βίου. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἔξυπηρετεῖ ἡ ψυχολογία αὕτη τὴν κατανόησιν τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας τῶν χρόνων μας, οἱ ὅποιοι κατέχονται ἀπὸ τὴν δίψαν πρὸς πλούτισμὸν ἐκ τοῦ πλούτου τῆς ψυχῆς τοῦ παρελθόντος.

Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ Dilthey ἀνενδείχθη εἰσηγητὴς νέας μεθόδου ἔρεύνης τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, τὰς ὅποιας ἐποικοδομεῖ ἐπὶ ἐνιαίας βάσεως, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ψυχολογίας, καὶ δὴ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ συγκροτηθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Spranger τελειωθείσης πνευματοκρατικῆς, τελολογικῆς, ἔρμηνευτικῆς καὶ τυπολογικῆς ψυχολογίας. Οὕτω διὰ τῆς νέας ταύτης ψυχολογίας καὶ διὰ τῶν νέων μεθόδων τῆς ἔρεύνης τῶν φαινομένων τῆς πνευματικῆς πραγματικότητος ἀπέβη ὁ Dilthey ὁ δημιουργὸς τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ως τοιούτων, διαμορφώσας αὐτὰς εἰς ἐνιαῖον σύστημα, τὸ διόποιον ἀντιπαρέβαλε πρὸς τὸ σύστημα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ καταδείξας τὴν διαφορὰν αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως, τῆς ὅποιας τὸ πνεῦμα καὶ αἱ μέθοδοι εἶχον εἰσχωρήσει εἰς αὐτὰς διὰ τῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ θετικισμοῦ. Αἱ ἐπιστῆμαι τοῦ πνεύματος διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἐπιστῆμας τῆς φύσεως ὅχι μόνον ως πρὸς τὴν βάσιν, τὰς προϋποθέσεις καὶ τὴν μέθοδον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀντικείμενον. Διότι ταῦτας